

Foaia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

N°. 36.

Mercuri 27. Septembrie

1861.

Gimnasiu romanu in comitatu Satumarelui.

De pe malulu drepta ala Somesinlui 15. Sept. 1861.

Romanii din comitatulu Satumarelui acum de seculi au avut lipsa unui gimnasiu national, in se urita si timpurile cele fatale asia au voitu, ca aceasta lipsa strigatoria la ceriu neci pan' in momentul de fata sa nu se supleneasca, ci deca voimu se gustam metariulu celu dulce alu sciintieloru, si azi inca mai suntemu constrinsi a cerceta scolele strairilor, une apoi neamicii celu incarnati ai romanilor suntu orca celu sanatosi ai tenerimei nostre celei fragede cu nesce cunoscintie mentinose, cu nesce pareri rotacite false despre originea nostra cea stralucita, ma acesti invetiatori malitiosi prin „doctrinile loru cele vafre“ prin falsificatele si resucitele adevaturi istorice pre multi ei desvescure chiaru si de caracterulu loru omenescu, si-i fecera se calce cu picioru sacrilege legile cele neviolabile ale naturei, si asia se-si despretiniesca chiaru si pre mam'a aceea dulce, care iau nascentu, laplatu si crescutu, ca-ci acesti sugravi straini siarlatani — carpaci — tipulu celu originalu nobilu si maiestosu alu mamei — natiunei — noatre intru atata lan schimositu cu penelulu loru celu calciatu, incatu multi s'au rusinatu si spaimentatu de dinulu ca de o chimera, si in estu modu s'au lepadatu de mam'a loru cea dulce; si se-ne credeti, ca metodulu acest'a adoptatu din principiu prin tote scolele straine neau liferatu o multime de totu soiulu de renegati, lapidati, perduti, cari astadz suntu mai incarnati neamicii ai nostri, decatu strainii aceia, cari iau infundatu cu cunoscintiele loru cele mentinose, si leau tornatu in capacina principiile cele invehite in reutatea loru altumintrea menite pentru desnacionalisarea nostra.

Tote acestea cunoscundule prea bine intielegintia romana din Satumare, si despre o parte nevoindu a mai cresce pui de neparca si sierpi veninosi, cari se-si verse veninulu loru celu spurcatu in sinulu celu curatu alu mamei loru; eara despre alt'a parte portandu frica temeiosa, ca nu cumva cu timpu elementulu romanu d'aici se se contopesca in caldarea cea confundatoria a magiarismului, cu tota seriositatea s'au detiermuritu, si e prearesoluta a redica ori si cu ce sacrificii unu gimnasiu nationalu pe spesele romaniloru din comitatu, — cantandu si pe ajutoriulu braviloru mecenati romani — alu caroru nume trece peste 400,000 de sustate.

Ca cu atatu mai repede se ne ajungemu scopulu nostru celu salutariu, amu si facutu pasi primitivi, precum va vede on. publicu din protocolulu aci sub /- pentru publicare alaturatu, ma ce e mai multu cel ce au fostu de facia la aceasta conferintia improvisata au si oferitu in favorea gimnasiuluu proieptatu sume formose, despre ce se va convinge on. publicu din consemnarea aici pentru publicare sub /- inchisa.

Resultatulu conferintiei nostre dara e cuprinsulu protocolulu sub /- cuminecatu, si sum'a de 1816 fl. v. a. Aceasta suma ce e dreptu e forte mica facia cu spesele cele enorme ce se receru la redicarea si organizarea unui gimnasiu, inse speramu, ca populu nostru romanu, precum si intielegintia romani, dara mai vertosu preotii din acestu comitatu convin Gunduse despre santieni'a acestu scopu salutariu voru rivalisa unii cu altii in subscierrea oferteloru cu atatu mai vertosu, ca o parte bunicea dintre preotii din Satumare din darulu lui Ddiu au bunni pamentesci in mesura bunicea, eara aceste leau si castigatu, si le castiga din viatia sociala a poporului

romanu între cari vetiuescu, si pre care patorindulu trebuie se pórte grige neadormita de oile sãne, cã nu cumva lupii — de cari 'su impresorate — se le rapésca, ca si pan' acum au facutu mare prada in turm'a cea blanda grasa rapindu mai tóte oile cele mai lanóse si mai laptóse: sãu cu alte cuvinte, cine isi castiga bunurile s'ale din viétii'a sociala a poporului romanu, sãu si mai limpede, cine traiesce de pe pelea romanului, acela dupa dreptate bunurile s'ale agonisite cu sudori crunte debue se le folosésca totu in aceasi societate spre scopuri nobile, salutarie, bune si natiúnei întregi folositorie, cã asia fii Romaniei se nu orbece si mai departe in intunecimea cea grósa a nesciintiei, din vin'a, nepasarea se nu dicu recél'a conducatorilor sei, cari suntu preotii, si cari se numescu „lumin'a lumii, sarea pamentului.“

Ne place a sperá, cá întreprinderea aceast'a salutaria va prósperá, inse cá speranti'a nóstra se nu fia eludata se poftesce se domnésca între noi consonanti'a, armonia cointielegere, cu unu cuventu se poftesce se nu fia între noi imperacheri, se nu dica neme „io sum a lui Chifa, éra io alui Apolos, se nu fia între noi neci elinu neci evreu,“ ci toti se fimu una, ca-ci altumintrea nu vomu poté esi la limanulu doritu din cauza, ca disonanti'a, disarmonia, neunierea strica totu ce e bunu si folositoriu. — Se privegiamu cu ochi de Argosu, cá nu cumva se arunce cutare diavolu între frații de unu sange si de o mama seminti'a discordiei ca-ci aceasta semintia rea si fatala inéca fruptele binelui comunu, ea neincetatu róde la radecin'a arborelui fericirei nóstre nationale.

Se urmarimu dara si in privinti'a aceast'a esempléle cele stralucite de virtute alegloriosiloru nostri strabuni, cari candu erá vorb'a despre binele comunu a patriei, despre salvarea onórei nationale, despre aপরarea remnului, tóte le poneau la o parte, ur'a, invidi'a le lasá acasa, si dandu mana fratiésca alergad cu bratie tari, cu puteri unite, in cointielegere acolo unde poftea interesulu comunu. Insufletiescane pre noi esemplulu celu frumosu alui Aristidu si Temistocle, cari érau neamici personali, inse candu au venitu pátri'a în periclu, „se lesamu,“ dice Temistocle ur'a aici la portile patriei, si candu ne vomu reintórce din servitulu comunu, de voiesci, se-o începemu érasí. „Se facendu si noi fratiloru celu pucinu asemenea, déca nu asia precum pretinde dela noi spiritulu legei celei dumandiesci, se ne calcamu pe fire, se ne invingemu pre noi insime, ca aceast'a e

invingerea cea mai stralucita, si asia in cointielegere se arétamu lumii, ca noi suntemu capaci si volnici de a face lucruri mari, cu unu cuventu, se dementimu prin fapte maretie opiniunea publica, ce au domnit pan' acum despre romanii din Satumare.

Onoratele redactiuni a Gazetei si a Telegrafului romanu cu tóta reverinti'a 'su rogate acestea ale retipari.

Haralampie Ciocanu:

Copi'a aptului fundatiunale.

In anul Domnului 1861 in diu'a 12. a lune Septempre s'au tienutu in cetatea Seinului o conferintia preliminariala nationala scolastica sub presiedinti'a M. Rev. D. Stefanu Vnlcanu, protopopulu ord. a Ardasatului, in fiinti'a de fačia a M. Rev. Domni Ioanu Szeremi, paroculu Madarasului si protopopulu Ardedului, Georgiu Popu, paroculu Vezendului si protopopulu Eriului, Vasiliu Catóca, paroculu Borlesciloru si prot. sur. alu Ardasatului, Petru Brãnu, paroculu si protopopulu Satumarelui, Teodoru Szabó, paroculu si protopopulu Baiei mare, Georgiu Maniu, paroculu si protop. Seinului, Gregoriu Fabianu, paroculu Gidaniloru, Stefanu Borosiu, preotulu Cicarleului Stefanu Dálai, paroculu din Piscariu, Ioanu Darabãnu, paroculu din Tirsoltiu, Vasiliu Popu, paroculu din Busiãcu, Vasiliu Cernesceanu, paroculu din Fernezeid, Ciriacu Barburu, paroculu din Bicau, Petru Mihutiu, Ioanu Selagianu, Georgiu Marchisiu, Ignatu Sabo, Simeone Popovicu Deseanu, profesori la gimnasiulu romanu din Beiusiu, Ioanu Popovicu Desenu, posesori in comitatulu Aradului si ablegatu la diet'a Ungariei, Vasiliu Fabianu, posesori in Gidani, Ioanu Popu, parocu in Teutii de josu, Ioanu Moldovanu de Gidani, Daniilu Pálfi, Ioanu Szeremi, Ilie Varna, clerici, si Gregoriu Hengye, invétiatoriu in Seini.

1. Intieleginti'a romana din comitatulu Satumarelui vedindu lips'a cea mare si sentietória de unu gimnasiu nationalu au proieptatu infiintiarea unui asemenea gimnasju.

Convingunduse tóta intielegintra romana despre lips'a gimnasiului proieptatu, proieptulu s'au primitu cu unanimitate. —

2. S'au propustu spre desbatere localitatea gimnasiului infiintiandu. —

Cu 24 voturi in contra aloru 3 — cari au votatu pentru Baiea mare — s'au decisu: cá gimnasiulu proieptatu se se radice in Seini din cauza, cá a-aceasta cetate s'au aflatu a fi centrulu nu numai pentru romanii din acestu comitatu, ci si pentru celi din

Maramuresiu, Cetatea de pétra — Rôvár — si Selagiu; eara despre alt'a parte si pentru aceea, pentruca poporul romanu respektive comun'a besericésca din Seini oferesce locu si materiale pentru redicarea gimnasiului indatorinduse a dá si lemne de focaritu la scólá: totnodata se obléga a sustiené scólele normale, cari acum doue clase se afla infintiate si organizate. —

3. S'au propusu la pentrapare si desbatere pe ce spese se se redice acelu gimnasiu?

S'au detiermaritu, cá gimnasiulu proieptatu se se redice pe spese private. —

4. S'au ivitu întrebarea, ca pe ce cale se se mediuloceasca aprobarea gimnasiului proieptatu dela locurile mai inalte?

S'au decisu, ca, despre aceast'a întreprindere salutaria se se încuoscintiedie Maritele Guverne episcopesci dela Oradea mare si Gierla cu acea preamilita rogare; cá aceste in cointielegere se mediuloceasca aprobarea ei la locurile mai inalte. —

5. Pentru prosperarea întreprinderii acesteia conferintia preliminară au aflatu de lipsa formarea unui comitetu provisoriu. —

Comitetulu provisoriu s'au formatu prin conferintia aceast'a preliminară. De membrii comitetului prov. s'au alesu: M. Rev. Domni Georgiu Mania, pároculu si protopop. sur. ala Seiniului, Ioanu Szeremi, paroculu Madarasului si protop. Ardasului, Petru Brauu, paroculu si protopopulu Satumarelui, Georgiu Popu, paroculu Vezendului si protop. Eriului, Teodoru Sabo, paroculu si protopopulu Baiiei mare, Vasiliu Catóca, paroculu Borlaniloru si protopopulu sur. a Ardasatului, Alesandru Erdóas, paroculu Racsiei si protopopulu Tiarei Avasiului, Ioanu Darabănu, parocu in Tirsoltiu, Vasiliu Fabianu, posesoru in Gidani, si Ionu Popu, parocu in Teutii de josu —

6. Conferintia afa de lipsa se se detiermărăsca agendele comitetului provisoriu.

Agendele acelu comitetu s'au decisu se fia urmatóarele: redigiarea protocolului conferintiei, compunerea séu redigiarea tuturoru acteoru tramitienle la maritele guverne episcopesci dela Oradea mare si Gierla, comitetulu are de a lucrá cu tóta enefgi'a pentru aprobarea proieptului conferintiei la locurile mai inalte postindu trebuinta prin deputati alesi din sinulu comitetului; are de a se pregati pentru proieptulu statuteloru gimnasiale; are de a proieptá planulu gimnasialu redicandu; are datorintia de a con-

chiamá conferintie preliminară de cate ori va afa de lipsa, éra candu se va recere are dreptu de a conchiamá adunare generala romana comitatensă ad hoc: Totnodata é insercinala si impoterita de a primi oferte, acele are datoria ale manipulé cu consciintia, si despre acele va ratiotiná in tóte anulul de doue ori in Maiu si Octobre, —

Datu in Seini 12. Septembrie. st. n. 1861. Stefanu Vulcanu m. p., protopopulu Ardasatului cá presiedinte. Ioanu Szeremi m. p., paroculu de Madarasiu si v.-archidiaconu distr. de Erdóas, Petru Brauu m. p., protopopu in Satumare cá notariu a conferintiei. Ionu Popu, parocu in Teutii de josu cá v.-notariulu conferintiei. —

Georgiu Popu m. p., v.-archidiaconu Ieriului, Teodoru Sabo m. p., protopopulu districtului Baiiei mare. Vasiliu Popu m. p., paroculu Busiacului, Georgiu Maoiu m. p., protopopu sur. a Seiniulu, Georgiu Marchisiu m. p., profesoru la gimn. r. Beiusianu.

Vasiliu Catóca m. p., protop. sur. a Ardasatului. Ioanu Darabantu m. p., parocu de Tirsoltiu, Stefanu Dalyay m. p., parocu de Piscariu. Stefanu Boros m. p., paroculu Cicarleului. Gregoriu Fabianu, m. p., paroculu Gidaniloru. Vasiliu Cernescéanu m. p., preotulu Fernediului. Ioane Popovicju Deseanu m. p., posesoru din comitatulu Aradului.

Simeone P. Deseanu m. p., prof. in Gimnasiu din Beiusiu. Ignatiu Sabo m. p., prof. in gimnasiu din Beiusiu. Vasiliu Fabianu m. p., proprietariu. Petru Mihntiu m. p., prof. in gimnasiu sup. Beiusianu.

Ioanu Selagiu m. p., preote Ivanu Moldovanu, de Gidanu, teologu abs. Gierlanu. Daniele Paulescu m. p. de Páty, teologu abs. III. anitu. Ioane Szeremi m. p., teologu. Ilie Varna m. p., teologu. Gregoriu Hengya m. p., invatatoriu.

Cumca aceast'a copia in tóte e asemenea originalulu adeveresco.

Ionu Popu, paroculu din Teutii de josu, cá notariulu comitetului provisoriu.

Consemnarea contribuțiilor oferite in favórea gimnasialu infintiedu in comitatulu Satumarelui, in cetatea Seiniului: Stefanu Vulcanu, protopopu 50 fl. Vasiliu Popu, parocu 50. Ioanu Szeremi, protopopu 50. Petru Brauu, protopopu 100. Georgiu Popu, protopopu 50. Georgiu Marchisiu, profesoru 100. Simeone P. Deseanu, pro-

posesoru 100. Ioanu Selagianu, profesoru 100. Ioanu Popoviciu Deseanu, posesoru 100 - Gregoriu Hengye, inventatoriu 100. Stefanu Duleanu, parocu 100. Georgiu Maniu, protopopu 400. Teodoru Sabo, protopopu 50. Vasiliu Catoca, protopopu 100. Ionu Popu, parocu 50. Petru Mihutiu Letanu, profesoru 40. Stefanu Borosiu, parocu 5. Vasiliu Cernesceanu, parocu 40. Ilie Varna. elericu 5 Vasiliu Fabianu, posesoru 100. Gregoriu Fabianu, parocu 56. Ioanu Darabanu, parocu 50. Ioanu Murgu, fetu 10 fl. v. a. Cu totul 1816 fl. v. a. — (Dăcu cu voi, si gloria in posteritate! R.)

Decisiunea adunarii comitatului Carasiu in in caus'a introducerii limbei romane de oficiala, in 6. Septembrie 1861.

(Dupa ce din Eebr. încôce erá calcata spre indignatiunea tuturor romanilor asupra celor dintre romanii de pe acolo, cari servira causei straine cu atat'a stricare si iniriure daunatiósa si asupra luptelor ce avura a sustiené Ardelenii. — Manet alta mente repostum!)

„Decisiune in treab'a limbei.“

§ 1. Se decretédia, cá in acestu comitatu limb'a oficiala de preste totu in afacerile din launtruale comitatului se fia cea romana, si adeca:

a) La centrulu comitatului manipularea tuturor obiectelor are a se duce in limb'a romana; prin urmare: tóte ordinatiunile ce se emitu dela comitetu si vice-comiti catra judii cercuali, celelalte oficiolate si oficianti comitatensi, au a se emite in limb'a romana.

b) Vice-comitii, judii cercuali si celelalte dirigatorii si dirigatori comitatensi au a corespunde atatu cu comitatulu de dreptulu; catu si intre sine in lucrurile oficióse in limb'a romana.

§ 2. La sedriele comitatense si la judii cercuali cá judecatori, se introduce de limba oficiala asemenea cea romana, lesanduse deocamdata si limb'a magiara. Prin urmare:

a) Fiacare are dreptu deplinu in trebile judecari catu civile asia si criminale a se folosi de limb'a s'a. Deciderea causei are a se face in limb'a oficiala, observanduse: cá deca limb'a procesului aru fi curatu unu din cele trei usuate de comunu in comitatu si anume: candu procesulu s'a manatu in limb'a romana séu magiara, atunci sentinti'a se se dée in una din aceste limbi, earu candu limb'a procesului aru fi

cea germana, séu mestecata, atunci sentinti'a se se dée in limb'a oficiala.

b) In trebi criminale se face cercetarea, pertraptarea si deciderea causei in limb'a inculpatului, precum si marturiile se asculta in limb'a s'a propria deca e una din cele trei usuate de comunu in comitatu, aplicanduse in casulu contrariu limb'a oficiala.

c) In casulu apelatiunilor procesele se substernu in origine, comitiv'a inse are a se face in limb'a magiara. (—!)

d) Judii cercuali si ceilalti oficianti si oficiolate comitatense in atingere cu comunitatile si privatii, precum si antistii comunali in atingere cu locuitorii comunei au a corespunde in limb'a respectiviloru, in catu aceea e una din cele usuate in comitatu.

§ 3. Judiloru cercuali, precum si altoru oficianti comitatensi, carii in urmare a increderei comitatului actu functionédia, si in urmare prin alegere ori denumire in decursu de doi ani dela efectuarea acestei decisiuni voru functioná la comitatu, si inca nu au deplin'a cunoscintia a limbei romane; au in decursulu acestoru doi ani a-si castiga atata desterritate in limb'a romana, incatu se póta corespunde cu centrulu comitatului asia, precum au deterioratia actu a corespunde cu comunitatile si privatii romani; iertandulise sub decursulu acestui tempu a corespunde cu comitetulu si centrulu, precum si intre sine si in limb'a magiara, totusi ordinatiunile dela comitatu au a li se espedá in limb'a oficiala romana.

§ 4. Pentru sustienerea intregitatii patriei comune, comitatulu corespunde cu dicasteriile si celelalte comitate care nu au limb'a romana de oficiala in limb'a magiara prin urmare are in tóte relatiunile din afara a se folosi de limb'a aceast'a.

§ 5. Protocolulu congregationalu are a se duce in limb'a oficiala romana si in cea magiara, avendu roman'a potere decidátore in casulu dubietatii intre ambele testuri. Cuventatoriloru se concede in desbateri a se folosi de ori ce limba usuata in comitatu.“

R e c t i f i c a r e .

Spre a infirmá si rectificá cele publicate in Nr. 65 aflamu cu cate a premitte urmatoriulu actu multa pretiuitu: —

Nr. 811/51.

Onorate Domnule Redactoru!

In numerulu 65 alu Gazetei Transilvaniei din

19. Augustu a. e. pag. 276 P. S. se afla o invinuire in contra acestui consistoriu diecesanu, cá cum nationalitatea s'eu espresiuinea zelului nationalu in persoanele bericesci subordonate aceleia s'aru socoti de elu cá o crima; si dupa insemnarea Redactiunei sub *) acela aru socoti virtutea nationala cá unu ce periculosu dóra in favórea magiarilor? etc.

Fiindu această a o vatamare a unei jurisdictiuni publice, carea sta sub presidiulu si apărarea legiloru, aceea nu póte raddá nici o vatamare facuta in publicu, fara de a suferi scadiamentulu autoritateri s'ale ce debuie se o sustiena in interesulu besericeii si alu statului, cu această declara acestu consistoriu: cumca supositiunile publicate in Gazeta despre spiritulu acestui consistoriu suntu scornite cu malitia, si false si infamatóre si cele audite de banatieni in privint'a acestui consistoriu. — Deodata se declara inse pentru consolarea natiunei romane intregi, cumca in dieces'a Oradei mare romane s'au facutu mai multu pentru cultivarea nationala, decatu in celelalte tóte, ce dovedescu maretiele institute nationale si confesionale asia in floritóre, catu s'iau meritu stim'a si a altor'a natiuni, ma cu carele multe si din diecesele de ritulu latinu nu suntu inestrate. — Si cine altutu au adusu aceasta diecesa la această culme a in floririi pentru natiune? decatu guvernulu acesteia diecese, carele neobositu, nebuclinandu, lucrada pentru multirea intielegintiei si pentru cultivarea nationala.

Candu apoi pe lunga tóte acestea se afla tocma organe nationale, carele cu nedemnitare traducu si infamédia o corporatiune morala asia binefacátóre natiunei, această a este o nemultumire adevratu scandalósa! Acestu guvernulu diecesanu totudeauna au avutu grige de institutele s'ale, se in floréscu, si din di in di se se redice la mai mare perfectiune pentru natiune si nu pentru altii; ce intru atata s'a si efeituitu, catu ne póte fi gloria, ca si strainii cêrcu, si se imbuldiescu la institutele nóstre.

Cu adevratu perfectiunea instituteloru depinde dela perfectiunea individiloru aplicati la acelea; si de această a este aici mare grige, inse cá cineya se fia profesorulu la unu gimnasiu nu e destulu numai zelulu nationalu si virtutea nationala, ca această a se recere dela toti asemenea; fara suntu de lipsa si alte calitati, din carele déca cutarea lipsesce cuiva, prin această a se afla necalificatu de a profesori, dara se scie natiunea, cumca dupa circumstari se prevedu

aceste institute totudeauna cu barbati calificati demai de increderea besericeii si a natiunei; si tocma, dupa ce acestu consistoriu si guvernulu diecesanu atata e infacaratu pentru iubit'a s'a natiune, vei poté si on. Domni'a Ta stimá aceea cratiare, ca acestu consistoriu cu astadata in aceasta dechiaratiune sincera si fratiésca isi cauta satisfactiune pentru nemeritat'a infamare adusa la publicitate prin Fói'a Domniei Tale inaintea totu publiculu romanu; si on. Domni'a Ta vei sci cum se mediulocesce restituirea numelui celui bunu carelu meritedia acestu guvernulu diecesanu inaintea natiunei, si cu carea esti datoriu inaintea lui Ddieu si inaintea ómeniloru.

Inse se scii, ca acestu consistoriu nu va raddá alta vatamare, si responsabilitatea va cadé pe ómerii Domniei Tale pentru cele ce voru urmá in casulu repetitu.

Oradea mare in 13. Septembrie 1861.

Consistoriulu diecesanu
gr. cath. romanu Oradann.

Ne pare bine, ca fain'a respandita si pe aici, cumca vr'o 4 profesori s'aru fi departatu dela institutiunea tenerimeii gimn. din Beiusiu din cauza, póte ca ei aru fi fostu pré zelosi nationalisti — se restringe acum intre paratii scolari. —

Nici ca amu creditu yreodata, ca v. consistoriu s'eu guvernulu diecesanu n'aru avé acea voia si taria resoluta de o solidaritate romana antica, incatu cu totu zelulu nationalu se si apere cu ori ce pretiu pe subordinatii sei romani de nedreptatiri si de amenintari desnationalisatórie, ceea ce noi o numim „virtute nationala.“ — Episcopii nostri cu consistoriele loru au luat crucea si cea nationala si s'au luptatu, se lupta si se voru lupta si pentru interesele nationali ale tarmeloru s'ale si prin urmare v. consistoriu nu iaru remané a sprijini singuru lupt'a cea dreapta constitutionala de egala indreptatire politica a subordinatiloru sei si de autonomi'a neuprematisata a nóstra gr. catolica. —

Apoi, déca unu primare al Ungariei, care tíera are sute si mii operatori ai drepturiloru politice nationale si constitutionale, déca multii alti episcopi, canonici si in Ungaria si Croati'a si Voivodina si ori unde, care inca 'su mai prevedinte de subiecte adapate in politica si pline de tari'a consciintiei de demnitatea nationala, din amórea catra patri'a si natiunea s'a inca au luat crucea natiuniloru s'ale si cá

leii s'au aruncatu in frontariulu luptei pentru existinta si nestirbat'a rescumparare a drepturilor pretinse si convenite conationaliloru sei, premergandu cu exemplu la lupt'a avisata de timpu si de necesitatea impregiurarilor: e lucru fara tota indoie'la, ca romanii inca avura si au totu temelulu a asteptá si a pretinde aceleasi rezolute sacrificie, nu numai dela intieleginti'a intreaga mirenesca, ci si chiaru dela cea bisericeasca, care din punctulu mediulóceloru, alu influintiei si védiei loru se afla mai ajutata si mai ingradita la purtarea unei lupte atatu de drepte, adeca lupt'a pentru egal'a indreptatire politica a natiunei romane. Noue nu ne suntu cunoscute incordarile barbatiloru nostri dela Orade facia cu lupt'a aceast'a constitutionala si cu ceea pentru autonomi'a bisericeasca, — nici n'amu cititu, ca DD. canonicii cu episcopulu in frunte si unii altii se se fi luptatu pentru aপরarea nestirbatei mesuri de dreptu convenitu majoritateri romaniloru de pe locurile acelea, — cum o facura' aceast'a arhieriei nostri ceilalti cu canonicii loru, si o parte inteligenta de pe acolo; amu auditu inse, ca magiara-roman'a unora pe acolo aru fi ajunsu pana si la costumarea s'a cu vestminte atilane se tacema de gloriificarea loru ori unde cu limb'a nostra cea sonora, care e sor'a limbelorulu celoru civilisatorie astadi, si merita a fi fal'a facaróu romanu. — Inainte de 48, candu gimnasiulu din Beiusiu era scóla mai magiara, nu se poté pretinde eeva de felulu acest'a; — totusi acum, de cumva nu se va primi intr'o deminétia ori séra venturósa eara limb'a magiara de limba a institutiunei in gimn. de Beiusiu in totalu s'eu deocamdata in parte mare, cum pretinde comisiunea pentru scóle si cum se facú invoirea? ! potemu dice, ca gimnasiulu acela cu subiectele lui ne facea onóre nationala; si ne dá garantia si pentru pastarea nationalitateri. — Cine a portatu si cine va portá vin'a magiarisarei pe acolo, dee sém'a inaintea tribunalulu si cerescu si nationalu, ca noue ne place a audi totu de bine astadi si a ne intinde man'a la ori ce incordari puse pentru redicarea stimei nóstre nationale si pentru aপরar'ea usului nestirbatu alu bisericei nóstre, ceice inca se lupta pentru convenit'a ei autonomia. — Si de aici, resufla notuti'a cea dureósa din Nr. 56 alu Gazetei, pe care o desavamu, déca e nefundata, dupa cum arata actulu de susu. —

Redactiunea.

Asociatiune nationala.

Idea cea impuitória a presintelui — patriotismulu, a patransu si in fratii nostrii din Muresosorheiu, despre cari lumea cea mare póte a creditu, ca suntu ingropati cu totulu sub undele secuismului. Exemplari singuratici — nu potemu negá, — se afla firesce, pentru cari patriotismulu si nationalismulu suntu fantóme ridicule; nu sciu inse, déca terorismulu s'eu ce mi se pare mai verisimilu, — sordidismulu si egoismulu e caus'a ivirei aeestei patatóre de renumele romanu din orasiulu nostru. — Urmatórele fapte mai prospete inse — demne de tota recunoscinti'a, laud'a ci imitatiunea inaintea facaróu romanu adeveratu si patriotu bunu, ne documentéza pré curatu, ca cea mai mare parte dintre bravii nostrii Domni conationali din M.-Osorheiu nu numai, ca nu sia uitatu de datorinti'a cea santa de a si iubi patri'a si natiunea, si documenteaza prin fapte, ca D-loru cunoscú si morbulu si ranele de cari patimesce astadi maic'a loru adorata, si ca cei mai bravi fi ei preparédia pentru acolo medicin'a, de unde sciu ca vine morbulu. —

Spre evident'a documentáre a acestei asertioni impartasiescu pre lunga urmatórele acte autentice si secur'a scire, ca si corporatiunea preotimei greco-orientale din tractulu M.-Osorheifulu a, formatu in siedintiele s'ale sobornicesci din 1. si 18. Septembrie una asemenea asociatiune privata stipendianta, cu unu capitalu anualu de 160 fl. totu cu acea tendentia, formósa de a cresce unulu s'eu doi juristi romani. Asiediamintele acestei asociatiuni le voiu impertasi cu alta ocaósiune, de astadata cele ale asociatiunei private miréne:

I. Conventulu asociatiunei.

„Aducundu vitrigitateá tempuriloru de mai nainte cu sine, cá fi din sigulu natiunei romane se fia parte eschisi cu totulu dela ocaósiunea de a se erudi si perfectaná in sciintie, parte retiennti dela aceast'a din diferite cause, vedema constatatu adeverulu, ca ran'a cea mai afndá a scumpei nóstre natiuni e trist'a giurstarsi, ca numerulu barbatiloru nostrii eruditi si cualificati in sciintie e mai micu cá lips'a ceavemu de densii. — Esperienti'a propria ne convinge mai departe, ca nice deceniulu de respiratiune din urma nu a redicatu deplinu defectulu acest'a alu nostru, — din caus'a neajungerei puteriloru particulare materiale.“ —

„Recunoscundu asia dara pentru presentu de cea mai santa datorintia a fiacarni patriotu bunu si romanu adeveratu — silinti'a de a conlocrá dupre poteri la implinirea acestei lipse ardiétorie si de mare dauna in venitoriu atatu pentru formós'a patria, catu si pentru scump'a nóstra nátiune; dorimú de a implini datorinti'a aceasta santa si a contribui si din partene denariulu de jertfa pre altariulu patriei si ala natiunei nóstre!“

„Cá se nu fia dára si in venitoriu tinerimea studiós'a romana lipsita de lota sprijonirea si silita in urm'a reajungerei puteriloru particulare — in urm'a seracimei — a perasi inceput'a carare spre perfectionare in cariera científica: neamu otaritu subserisii a formá una asociatiune privata cu tendintia de a ajutorá prin contribuiji permanente anuale in bani gata pre unulu séu mai multi tineri studenti din sinulu natiunei nóstre.“

„Noi formamú asociatiunea acest'a periodicu pe cate patru ani, si vomu admaná catele de mai josu subserisii regulatu in fiacare anu in lun'a lui Octombro comitetulu alesu dintre noi, care apoi sum'a cateloru de pe fiacare anu va avé de a o imparti cá stipendiu anualu unui séu mai multoru tineri studinti de nationalitate romana dupa statutele asociatiunei.“ —

Membrii asociatiunei suntu pana acumú :

1. Dimitrie I. Fogarasi m. p. cu	25 fl. pe anu.
2. Radu Fogarasi m. p. cu	25 „ „
3. Ioane Bardosi m. p. cu	25 „ „
4. Constantinu Bardosi m. p. cu	25 „ „
5. Ioane Alesandrosca m. p. cu	25 „ „
6. Iosifu Fúlepu m. p. cu	10 „ „
7. Danilu Algya m. p. cu	10 „ „
8. Fratii Moldovanu m. p. cu	10 „ „
9. Georgie Csatt m. p. cu	10 „ „

Sum'a pana acum 165 fl. v. a

II. Punctele normative pentru impartirea stipeñdieloru :

I. Stipeñdiile se formédia din capitalulu asociatiunei, care consta din sum'a tuturoru cateloru anuale contribuinde, si voru fi deocamdata 80 fl., eara dupa amaltimur capitalulu cate 100 fl. v. a. pe anu.

II. Unu atare stipendiu de 80 — respective 100 fl. v. a. anualu se impartiesce de catra comitetulu asociatiunei pre lunga concursu pe una perioda de patru ani, incepunduse period'a prima cu anulu sco-

lariu 1861/2 cu doue stipeñdii á 80 — respective 100 fl. v. a.

III. Concurinte póte fi ori care studinte romanu, care va documentá seraci'a cu testimoniú autentica, va cunósce perfectu limb'a materna (romana), a depusu esamenulu de maturitate cu succesu bunu si va invétiá studiulu de drepturi in veruna facultate publica juridica.

IV. Lipsindu concurentii de sub III. se voru a-placida stipeñdiile si la studinti romani eminenti din clas'a a VIII. cu aceea conditione, cá atari studinti, dupa depunerea esamenulu de maturitate voru avé de a se deobligá la studiulu de drepturi, in care casu firesce voru primi stipeñdiulu si pentru cursurile de drepturi. —

V. Portarea rea morala si succesu slabu in studie aduce cu sene perderea stipeñdiulu si in decursulu unei periode.

VI. Stipeñdiulu se va admaná pre lunga cte-tantia de catra casierulu asociatiunei D. Iosifu Fúlepu anticipandó pe rate de cate 3 luni á 20 — respective 25 fl. — Petitionile (netimbrate) si mai tar-diú legitimarea despre progresu in studii au de a se adresa catra presidele asociatiunei: D. Dimitrie I. Fogarasi, comerciantu in M.-Osorheiu.

Sperediú, ca dupa acestea nu e lipsa de nice unu comentariu altulu, ca-ci ce se atinge de con-fratii nostri de prin alte orasie, apelamú la simtiulu loru patrioticu si speramú, ca ne voru imita esem-plulu, ca e „periculum in mora“ dicea stramosii nos-trii si „a szemesé a vasár“ dice magiarulu; apoi ce se atinge de tinerii romani, ce au maturisatu la catu anu si nu le da man'a de a cerceta vre una faculta-te juridica — credu ca nuvoru desperá ci voru adresa petitionile loru (conformu punt. normative III., IV. si V.) pana in 1. Noembre st. a. D. preside alu asociatiunei, care m'a indatoratu de a aduce acest'a in-ter-noscintia publica.

M-Osiorheiu, 20. Septembre 1861.

Dimitrie I. Fogarasi,

Romanii din Elvetia, Moravia si Polonia.

Din Cantonu Grisch (Graubünden). Noi romanii scimú din geografa si din literatur'a nóstra, cumca afara de romanii cei compaci catre Tisa, Dnistru Marea neagra si Dunare, mai suntu inca la doue mi-

lióne si jumetate peste Dunare, precum arataramu mai deunadi in articulu „romanii din Turcia.“ Afara de aceste mase mai mari se afla inca in Elveti'a de média di unu Contonu séu unu tienutu unde suntu vr'o 30,000*), de noi asia numiti „Reto-Romani.“ Asemenea se afla in Istria austriaca in prefectur'a Pisino camu la 6000. Acesti inse fiindu catolici se prefacu in slavi pe di ce merge. Batranii inca mai sciu si mai vorbescu limb'a asia numita „cicerésca“ precum vorbescu Macedopenii cea „tientierésca.“ D. I. Maiorescu a fostu si in anulu acest'a si in 1857, de au culesu cuvinte dela „Ciceari“ si asia vomu vedé resultatulu la timpulu seu. Afara de acesti se mai dicu a fi „Vlachi“ si in Moravia la „Mazerici“ si „Resnovu.“ De acesti se potu vedé prin Viena vendiendu cutite, pipe si iasca. Póte se fia ceva remasitia din ostile principiloru romanesci de prin bataliele cu turcii in aliantia cu Austria; dara atunci s'aru gasi la ei baieru urma de vorba romanésca, dara asia nu se póte conchide cu securitate, de ce origine suntu „Vlachii“ adesti, ca vorbescu boemesce, numai portulu si unele din datine suntu romanesci**, in confiniile Galicieii de catra Ungaria inca se dice ca se afla ceva semintia de romani. Celu pucinu locuescu la pótele muntiloru nisce ómeni, cari sémena tare cu romanii nu numai in statur'a loru cea robusta si in caracterulu loru celu melancolicu seriosu dar' si in unele datine. Chiaru si lucrurile cele de antaia necesitate precum suntu ale mancarei, apoi uneltele de casa si alte inca se dice ca le numescu cá noi. Celuce scrie aceste a avutu ocaziune a afia aceste in Viena la universitate dela unu profesoriu polonu, ~~etcu etcu~~ cumca exista in limb'a polonésca chiaru

*) Pe la an. 1848 cetiamu in „Canabich,“ ca in are 3 milioane de locuitori ai Elvetiei se afla 40,000 cari vorbescu limb'a retica séu reto-romana si ca numai in vaille Engadinului suntu preste 10 mii locuitori romani, cari vorbescu limb'a ladine, dupa cum o numescu ei. Red. Gaz.

**) D. can. Andreiu Liviu, cácapelanu castrensu nea apronisa o descriere a romaniloru acestora, despre carii noi amu cetitu in „Erinnerungen“ ca si limb'a loru are unu tipu romanescu. Asteptamu Red. Gazetei.

si unu opsioru despre acestu soi de locuitori privilegiati ai Galicieii. I numimu privilegiati, fiindu ca ei chiaru si sub feudalismulu polonescu nu avea alta detorintia decat a petrece pe regele la venatu si ai provedea curtea cu breznza, cu lapte, cu miei si cu de ale venatului. Catu e dreptu din aceste, nu scimu pentru ca pana acum nu ne aducemu aminte se se fi scrisu undeva despre această, de catra óre care romanu. Pe lunga acesti aflam negutiatori si banchieri mari dintre romanii macedoneni, cari inse 'si conserva mare parte numai religiunea greca orientate, dara de nationalitate se cam tienu séu de greci cum e baronulu Sina din Viena séu de aceea unde locuescu, cum suntu multi din cei din Pesta, nu se mai indoiescu nice ei ca nu'su unguri.

Se revenimu la romanii din Elveti'a. O corespondintia din Engadinu esita in gazet'a elvetica nemtiésca „Bund“ dice:

„Nationalitatea nóstra romana,“ se intaresce totu mai tare. Nu numai ca de vreo dóne luni incóce 'si a latitu colónele s'ale gazet'a scólei popórene a Ladiniioru numita „Fögl d'Engadina,“ ci catu de curundu va esi si calendariu romanescu, care se compune de catra societatea pentru folosulu comunu din Engadina de susu. Mai in urma á esitu proiectulu de a edá formalu opuri si tipariture romanesci. Acestu proiectu asecura pe autori si editori de perderea chietueliloru. Proiectulu acest'a afla partinire in mai multe parti. Intre aceste a esitu „Testamentul nou“ tradusu din nou in dialectulu Engadiniei de susu. Aceast'a s'a intemplatu din timpulu reformatiunei (ca ci romanii acesti suntu mai toti reformati) acum a dou'a óra.“

REVISTA ROMANA.

Domnulu Odobescu in societate cu mai multi juni romani si barbati de litere au scos la lumina pana acum 4 brosiuri mari in carte, editiune pomposa, suptu titlu'a „Revista Romana pentru sciintia, litere si arte“ cu literele strabune. Intr'acestea 4 brosiuri pe 4 luni dela Aprilie vedemu, ca aceasta intreprindere se ocupa seriosu cu toti ramii de sciintia precum literatura, istoria, jureprudentia, filosofia, arte si sciintie naturale, alaturandu si stampe de celebritate istorica si tipografica; precum Rom'a antica, portretulu lui Mihaiu, planulu Bucuresciloru etc.

Revista Romana, ese pe luna cate 12 — 14 cóle; pretiulu pe anu e 4 galbeni; Adres'a: „Redactiunea Revistei romane in Bucuresci pasagiulu romanu.“ Noi nu potemu destulu recomená si opulu acestu periodicu.

Redactoru respundietoru
Iacobu Muresianu.

Editiunea: in tipograf'a lui
Ioanne Gött.